

Některé aspekty vývoje služebnosti římského práva

JAN ŠEJDL

Fakulta právnická Univesity Karlovy v Praze

Abstract in original language

Během trvání římského státu a Římské říše docházelo k mnohým zvrátům. Vzhledem k charakteru římského práva, které v sobě nemělo striktní kontraposici veřejného a soukromého práva, mnohé z těchto zvrátů mají své jádro jak ve sféře veřejnoprávní, tak ale i zároveň ve sféře soukromoprávní. Příspěvek si klade za cíl některé z těchto aspektů postihnout a zdůraznit případné vývojové tendence a spojitosti.

Key words in original language

Servitus, iura praediorum, servitutes praediorum

Abstract

There were many twists during the life of the Roman state and the Roman Empire. Due to the nature of Roman law, which did not have strict contraposition of public and private law in itself, many of these reversals have their core in both public and private sphere at the same time. The paper aims to affect some of these aspects and highlight any development tendencies and continuity.

Key words

Servitus, iura praediorum, servitutes praediorum

Služebnosti¹ představují v myslích právních odborníků většiny zemí kontinentálního právního systému pojem dobře známý. Tato skutečnost vzchází ze dvou zdrojů. V mnoha právních systémech jsou služebnosti pod svým z latinského jazyka odvozeným názvem institutem známým a nemálo používaným. Pro znalce práva takovýchto zemí pak představuje termín služebnosti nejen objekt praktického zájmu, ale především objekt výkladu kompetentními institucemi, či objekt zájmu odborníků soukromého práva. Naproti tomu v jiných státech, kde služebnosti nejsou součástí platného práva, a to ať již jinou koncepcí *iuris in re alinea*, či pouze jiným pojmenováním obdobného či analogického institutu, nejsou však

¹ Tento příspěvek byl vytvořen s podporou Grantu GAUK 3770 „Služebnosti římského práva a jejich vliv na právo současné“.

služebnosti jako takové institutem zcela neznámým. Tato skutečnost je způsobena především fenoménem práva římského. Zcela záměrně se zde hovoří o fenoménu práva římského, nikoli v tomto právu jako takovém, neboť bohatství, které tento obor poskytuje, není pouze plodem dávných dob antických, ale do jisté a ani v nejmenším nezanedbatelné míry je také výsledkem tvorby středověkých či novověkých právníků, kteří se právem římským zabývali a byli schopni z poměrně casuistických antických pravidel vytvořit imposantní masu pravidel obecných a obecných zásad soukromého práva. A právě služebnosti jsou zcela nedílnou součástí tohoto fenoménu, fenoménu, který byl do větší či menší míry, ale přec formantem kontinentálního právního myšlení a který dodnes, z mnoha důvodů, jež zde nemohou mít místa k popsání ani snad vyjmenování, je předním inspiračním a badatelským objektem právních odborníků.

Obor služebností a jeho terminologie představuje v rámci práva římského do značné míry unikátní jev. Svým způsobem patří mezi nejstarší práva, jaká římské právo zná, neboť některá z práv označovaných jako služebnosti je možno sledovat až k zákoníku dvanáctera desek,² tedy vzhledem k charakteru tohoto zákoníku jistě i mnohem hlouběji do minulosti. Naproti tomu i tato nejstarší práva prošla bez zásadnějších změn celými dějinami římského práva a vstoupila do následných dob jako funkční a neopomenutelná součást práva. Tato značná stabilita těchto institutů umožňuje pak analyzovat nejrůznější způsoby vývoje práva, a to včetně metody, kterou by bylo možno nadneseně nazvat „vylučovací“, tedy pátráním po důvodech, proč ty, či ony změny se v oboru služebnostním neprojevíly.

Naproti tomuto obsahově a funkčně poměrně stabilnímu prostředí jednotlivých práv pak může stát jistý vývoj pojmání oboru služebností jako celku, a to včetně změn terminologických, a tím nutně také výkladových. Právě na tyto otázky je zaměřen tento krátký příspěvek, který svým cílem je spíše popisným a hledajícím, než odpovídajícím.

Pojmosloví oboru služebností je až podivuhodně variující a dynamické. Člověk přelomu druhého a třetího tisíciletí však bohužel nemůže proniknout do přesného vnímání těchto pojmů. Důvodů je možno vidět vícero. Jednak dnešní znalost latinského jazyka je mnohdy menší, to propojeno ruku v ruce s tím, že latina není již jistě s velice marginálními výjimkami nikomu jazykem mateřským či primárním. I kdyby však předchozí neplatilo, pak by se jazykové a pojmové vnímání za více jak tisíc let bezpochyby výrazně změnilo. Lze namítat románské jazyky jako dědice této latinské terminologické větve, avšak to pouze potvrzuje výše uvedené – pojmy a termíny jsou v těchto jazycích sic chápány mnohdy podobně, či snad dokonce stejně, ale, co je důležité, mnohdy nikoliv. Vývoj za posledních jeden a půl tisíciletí tedy představuje významnou překážku přesného pochopení pojmů práva římského. Ale nemenší překážkou je také

² Lex XII tabularum z poloviny V. století př. Kr.

vývoj předcházející výše uvedenému časovému odstupu, tedy čas, kdy se právo římské vyvíjelo jako živé právo římského impéria. Ano i v tomto, ač se na první pohled nemusí to zdát patrné, velice dlouhém časovém intervalu docházelo k terminologickým proměnám, a to nikoliv pouze vlivem vývoje jazyka, či jeho gramatiky, neboť takovéto změny se do odborných problémů mnohdy neprojevují – kupříkladu termín *pater familias*.³ Mnohdy docházelo a jistě i dnes dochází k posunům a změnám významů jednotlivých slov, a to i včetně jejich případného podbarvení. Odborná terminologie, ač je k těmto pochodům v jejich přirozené formě do jisté míry imunnější, nežli je tomu tak s pojmy jazyka běžného, naopak bývá nezřídka předmětem zcela voluntaristicky měněným významům slov, jednotlivých termínů.⁴

Jedním z fundamentálních kamenů možných uvažování nad termínem *servitus* a případnými termíny s tímto spojeným, jsou Instituce Gaiovy.⁵ Právě toto dílo, jako jedno z nemnoha umožňuje pohlížet na římské právo ještě před zásahy kompilátorskými a před jednotlivými interpolacemi. V souvislosti s charakterem daného Gaiova textu a především v souvislosti s jeho účelem, tedy přiblížením jednotlivých institutů práva a jejich popsáním, to ve smyslu učebnice, což úzce souvisí vůbec s prameny práva římského, pak je také nutno nahlížet i na používání jednotlivých pojmů a případně takto také vykládat a sledovat vývoj pojmového aparátu.

Na jedné straně tedy mohou být čtena Gaiova slova, že „*eodem numero sunt iura praediorum urbanorum et rusticorum*“.⁶ Naproti

³ *Pater familias* představuje starobylý termín, kde genitiv atributu je ještě na rozdíl od klassické latiny tvořen koncovkou *-as*.

⁴ Kupříkladu termín *lex*, který nabývá určité charakteristiky doby republikánské, a sice ve smyslu republikánské – comitialné *lex*, proti tomu pak termín *lex* používaný koncem principátu, především pak v období dominátu pro normotvorbu císařskou, a to protivně k termínu *ius*, který byl používán spíše pro ono právo „staré“, tedy především klassické. Vzhledem k voluntaristicky změněnému obsahu termínu lze odkázat na dále uvedené rozšíření pojmu *servitus* na pozdější *servitutes personarum*.

⁵ Gaius – žil v letech 117/138 – 180/192. Viz M. Bartošek, *Encyklopedie římského práva*, Praha, 1981, str. 334.

⁶ Gaius, Inst. 2.14.: *Incorporales sunt, quae tangi non possunt, qualia sunt ea, quae in iure consistunt, sicut hereditas, ususfructus, obligationes quoquo modo contractae. nec ad rem pertinet, quod in hereditate res corporales continentur, et fructus, qui ex fundo percipiuntur, corporales sunt, et id, quod ex aliqua obligatione nobis debetur, plerumque corporale est, veluti fundus, homo, pecunia: nam ipsum ius successionis et ipsum ius utendi fruendi et ipsum ius obligationis incorporale est. eodem numero sunt iura praediorum urbanorum et rusticorum. Praediorum urbanorum iura sunt velut ius altius tollendi aedes et officendi luminibus vicini aedium aut non extollendi, ne luminibus vicini officiat: item fluminum et stillicidiorum idem ius ut vicinus flumen vel stillicidium in aream vel in aedes suas recipiat: item cloacae immittendae et luminum immittendorum. Praediorum rusticorum iura*

tomu však nedaleko lze říci, že „servitutes praediorum urbanorum nec mancipi sunt.“⁷ Výše uvedené příklady pak rozhodně nejsou jedinými, kterými lze dokumentovat oba druhy pojmů. Je tedy nutné si klást otázku, zdali bylo rozdílných pojmů užito za určitým důvodem a s určitým cílem, tedy, což je odpověď možná snad závažnější, zdali vedle servitutibus praediorum existovala i nějaká nespecifikovatelná iura praediorum, jakožto instituty vzájemně odlišné. Jiným však také řešením dané otázky je prostá odpověď, že se tyto termíny používaly synonymně. Je však také třeba uvědomit si, že samotný jev synonymity v odborné právní terminologii není jevem nejšťastnějším. Odborná terminologie, která by měla mít za devisu přesnost a precisnost dvojí pojmenování téhož sice principiálně může znát, ale nejeví se to jako účelné a vzhledem k charakteru římského práva je takováto skutečnost ne zcela bez obtíží obhajitelná. Z mnoha publikací romanistických⁸ vyplývá, že skutečně iura praediorum lze označit jako starší pojmenování pro jednotlivé pozemkové služebnosti. Termín ius se pak neprojevuje pouze v onom obecném pojmenování skupiny, ale i v rámci jednotlivých práv, jednotlivých služebností – kupříkladu ius viae⁹ proti servitus viae, která se v této přesné formě v Digestech dokonce ani nevyskytuje, ale lze říci například známou servitus itineris ad sepulchrum¹⁰ a naproti tomu ius itineris,¹¹ jak je zmiňují Digesta justiniánská na jiném místě. Dlužno

sunt velut via, iter, actus, item pecoris ad aquam adpulsus, item ius aquae ducendae. Haec iura tam rusticorum quam urbanorum praediorum servitutes vocantur.

⁷ Gaius, Inst. 2.14a.: Est etiam alia rerum divisio: nam aut mancipi sunt aut nec mancipi. Mancipi sunt velut fundus in italico solo, item aedes in italico solo, item servi et ea animalia quae collo dorsove domari solent, velut boves equi muli asini; item servitutes praediorum urbanorum nec mancipi sunt.

⁸ Kupříkladu L. Heyrovský, *Dějiny a systém soukromého práva římského*, Praha, 1911, str. 423; G. Grosso, *Le servitù prediali nel diritto romano*, Torino, 1969, str. 11 – 13; M. Kaser/R. Knütel, *Römisches Privatrecht*, München, 2008, str. 152; a mnoho dalších.

⁹ Viz například Dig. 8.6.6.1c Cels. lib. 5 Dig. Ceterum si ita constitutum est ius viae, ut per quamlibet partem fundi ire agere liceat, idque vel subinde mutare nihil prohibet atque ita divisus est fundus: si per quamlibet eius partem aequae ire atque agi possit, tunc perinde observabimus atque si ab initio duobus fundis duae servitutes iniunctae fuissent, ut altera retineri, altera non utendo possit deperire. Ač se jedná o pozdější text, který prošel procesem kompilace a možné interpolace, přesto i zde se termín *ius* zachoval.

¹⁰ Viz Dig. 8.1.14.1 Paul. lib. 15 ad sab.: Servitus itineris ad sepulchrum privati iuris manet et ideo remitti domino fundi servientis potest: et adquiri etiam post religionem sepulchri haec servitus potest.

¹¹ Viz Dig. 8.6.12 Cels. lib. 23 Dig.: Qui fundum alienum bona fide emit, itinere quod ei fundo debetur usus est: retinetur id ius itineris: atque etiam si precario aut vi deiecto domino possidet: fundus enim qualiter se habens ita, cum in suo habitu possessus est, ius non deperit, neque refert, iuste nec ne possideat, qui talem eum possidet. quare fortius et si aqua per rivum sua

však podotknout, že oba případy použití termínu *ius* jsou vázány na texty Celsovy.¹²

Výše uvedené příklady byly uvedeny textem Gaiových institucí a nenápadně byly doplněny fragmenty z justiniánských Digest. V dané situaci však takováto časová nesouladnost jistě není na škodu, neboť fakt, že termín navázaný na *iura praediorum* se objevuje ještě i v pozdějších právních textech, svědčí o tom, že minimálně čas synonymního či obdobného vnímání obou termínů, přijmeme-li tuto myšlenku, rozhodně nebyl krátký a nepředstavuje tedy ryzí specifiku Gaiovy doby. Na druhou stranu skutečnost, že se termín v justiniánských Digestech vyskytuje, není zcela jednoznačně a bezpochybně takto interpretovatelný. Je nutno vzít v potaz charakter, který Digesta justiniánská mají. Jedná se o kompilační sbírku textů mnoha autorů, přičemž tito autoři nejsou ani v nejmenším z určitého jednoho časového období. Jejich tvorbu je skutečně možno zařadit do několika staletí předcházejících dobu Justinianovu. Nemělo by tedy být problémem najít v Digestech i takovou terminologii, která se již v době Justinianově neužívala. Proti tomu ovšem stojí jednak možnost, ale také snaha kompilátorů po unifikaci a zprůhlednění právní terminologie. Tito tedy byli oprávněni, a často tak také činili, autentické texty právníků měnit a jinak do nich zasahovat, jistě sluší dodat, bylo-li toto potřebné. Pakliže se v Digestech objevují oba termíny a přijmeme-li thesi o jejich zaměnitelnosti, pak jistě kompilátoři necítili potřeby tyto termíny měnit, a to buď proto, že je považovali za srozumitelné, nebo v nich cílili odrazit autentickou terminologii (byla-li stále pochopitelná), či dosti možná od obou důvodů po částí. Konečně nelze také zapomenout na možnost jakéhosi přehlédnutí, či chyby, ale toto asi nelze, vzhledem k četnosti a vzhledem k četnosti jiných, známých pochybení kompilátorů, považovat za správné, či jen pravděpodobné zdůvodnění.

Pokud se podrobí justiniánská Digesta byť jen poměrně povrchnímu zkoumání, pak lze výskyt termínů *iura praediorum* a jemu příbuzných charakterizovat i jiným způsobem. Samotný termín *iura praediorum* lze nalézt v Digestech justiniánských minimálně čtyřikrát, přičemž dva výskyty jsou připisovány Gaiovi¹³ a po jednom Celsovi¹⁴ a

sponte perfluxit, ius aquae ducendae retinetur, quod et sabino recte placet, ut apud neratium libro quarto membranarum scriptum est.

¹² Publius Iuventius Celsus – žil v době Hadriánově (praetorem 105/106, konsulem 115). Viz M. Bartošek, *Encyklopedie římského práva*, Praha, 1981, str. 331.

¹³ Dig. 1.8.1.1 Gai. lib. 2 inst.: Quaedam praeterea res corporales sunt, quaedam incorporales. corporales hae sunt, quae tangi possunt, veluti fundus homo vestis aurum argentum et denique aliae res innumerabiles: incorporales sunt, quae tangi non possunt, qualia sunt ea, quae in iure consistunt, sicut hereditas, usus fructus, obligationes quoquo modo contractae. nec ad rem pertinet, quod in hereditate res corporales continentur: nam et fructus, qui ex fundo percipiuntur, corporales sunt, et id quod ex aliqua obligatione nobis debetur plerumque corporale est, veluti fundus homo pecunia: nam ipsum ius

Marcianovi.¹⁵ O Celsovi a jeho použití termínu *ius* již bylo napsáno výše. Mohlo by se zdát jako možné řešení, pokud by tito právníci byli představiteli doby starší, tedy ještě navyklí na starší terminologii a termínu *servitus* neuvízející. To však není skutečností. Nejmladší z trojice, tedy Aelius Marcianus tvoří v době smrti císaře Septima Severa, tedy nedaleko době, do níž řadíme kupříkladu Ulpiana, v jehož textech se termín *servitus* zcela běžně objevuje. A vedle toho také každému z uvedené trojice právníků lze nalézt fragment Digest justiniánských, kde termín *servitus* tito používají.¹⁶ V dané situaci pak není úplně nepřekvapivé, že i v textech jedné z nejstarších autorit práva římského, a sice v textu Scaevolově,¹⁷ lze také nalézt, že „*usu retinetur servitus*“,¹⁸ tedy i autor republikánský termínu *servitus* užívá. Nejinak tomu je také v případě Labeonově,¹⁹ kde lze rovněž nalézt

successionis et ipsum ius utendi fruendi et ipsum ius obligationis incorporale est. eodem numero sunt et iura praediorum urbanorum et rusticorum, quae etiam servitutes vocantur. A také Dig. 8.6.3 Gai. lib. 7 ad ed. provinc.: Iura praediorum morte et capitis deminutione non perire volgo traditum est.

¹⁴ Dig. 50.16.86 Cels. lib. 5 Dig.: *Quid aliud sunt "iura praediorum" quam praedia qualiter se habentia: ut bonitas, salubritas, amplitudo?*

¹⁵ Aelius Marcianus – z první pol. III. stol. po Kr. Viz. M. Bartošek, *Encyklopedie římského práva*, Praha, 1981, str. 337.

Dig. 20.1.11.3 Marcian. lib. 5. ad form. hypoth.: *Iura praediorum urbanorum pignori dari non possunt: igitur nec convenire possunt, ut hypothecae sint.*

¹⁶ Dig. 8.2.35 Marcian. lib. 3 reg.: *Si binarum aedium dominus dixisset eas quas venderet servas fore, sed in traditione non fecisset mentionem servitutis, vel ex vendito agere potest vel incertum condicere, ut servitus imponatur. A Dig. 8.6.6.1b Cels. lib. 5 Dig.: Possunt tamen alterutrum fundum liberare, si modo hoc specialiter convenit: certe si is cui servitus debebatur alterum ex ea divisione fundum redemerit, num ideo minus ea re fundi alterius servitus permanebit? nec video, quid absurde consecutum sit eam sententiam fundo altero manente servo: si modo et ab initio potuit angustior constitui via quam lege finita est et adhuc id loci superest in eo fundo, cui remissa servitus non est, ut sufficiat viae: quod si minus loci superest quam viae sufficiat, uterque fundus liberabitur, alter propter redemptionem, alter, quia per eum locum qui superest via constitui non potest. O Gaiovi a jeho použití termínu *servitus* již bylo psáno výše.*

¹⁷ Quintus Cervidius Scaevola – v letech 175 a 177 zastával úřad prefekta *vigilium*. Viz M. Bartošek, *Encyklopedie římského práva*, Praha, 1981, str. 342.

¹⁸ Dig. 8.6.20 Scaev. lib. 1 reg.: *Usu retinetur servitus, cum ipse cui debetur utitur quive in possessionem eius est aut mercennarius aut hospes aut medicus quive ad visitandum dominum venit vel colonus aut fructuarius. Či obdobně též Dig. 8.6.24 Scaev. lib. 1 reg.: Licet malae fidei possessor sit, retinebitur servitus.*

¹⁹ Marcus Antistius Labeo – žil kolem 45 př Kr. až 10/21 po Kr. Viz M. Bartošek, *Encyklopedie římského práva*, Praha, 1981, str. 336.

fragments, v nichž termínu servitus užívá.²⁰ Jak však bylo uvedeno výše, nelze vyloučit, že právě tento termín a dané části fragmentů, které byly výše uvedeny, byly také při kompilaci předmětem interpolace. Avšak takovéto skutečnosti nejsou ani v případech uvedených fragmentů potvrzeny.²¹

Pokud bylo výše hovořeno především o souhrnném pojmenování jednotlivých služebností vzhledem k jednotlivým autorům, pak i ve vztahu k pojmenování jednotlivých práva panuje situace obdobná, nikoliv však stejná. Kupříkladu v textech Ulpianových lze nalézt jak označení *ius eundi*,²² stejně tak i u Iuliana,²³ kteří oba v jiných případech termínu servitus používají,²⁴ v případě Iulianově dokonce i v rámci jednoho jediného fragmentu. Rozdíl však je možno vidět v tom, že v případech použití termínu servitus spíše směřují k obecnému pojmu daného institutu, mluví tedy obecně o služebnostech, zatímco pokud hovoří o jednotlivém právu, pak použijí *ius*. O tom však, že termín servitus je využitelný i v případě jednotlivého práva svědčí ale kupříkladu texty Paulovy²⁵ a již uvedená servitus *itineris ad sepulchrum*,²⁶ servitus *scilitidii*,²⁷ či konečně

²⁰ Dig. 8.1.19 Lab. lib. 4 post. a iav. epit.: *Ei fundo, quem quis vendat, servitute imponi, et si non utilis sit, posse existimo: veluti si aquam alicui dedere ducere non expediret, nihilo minus constitui ea servitus possit: quaedam enim debere habere possumus, quamvis ea nobis utilia non sunt.*

²¹ K tomuto E. Levy/E. Rabel, *Index interpolationum quae in iustiniani digestis inesse dicuntur*, 1, Weimar, 1929. Byť některé z fragmentů jsou uvedeny jako interpolované, není však uvedeno, že by se interpolace mohla týkat právě daného termínu.

²² Dig. 8.3.1pr. Ulp. lib. 2 inst.: *Servitutes rusticorum praediorum sunt hae: iter actus via aquae ductus. iter est ius eundi ambulandi homini, non etiam iumentum agendi. actus est ius agendi vel iumentum vel vehiculum: itaque qui iter habet, actum non habet, qui actum habet, et iter habet etiam sine iumento. via est ius eundi et agendi et ambulandi: nam et iter et actum in se via continet. aquae ductus est ius aquam dicendi per fundum alienum.*

²³ Dig. 45.1.56.4 Iul. lib. 52 Dig.: *Qui ita stipulatur: "decem, quoad vivam, dari spondes?", confestim decem recte dari petit: sed heres eius exceptione pacti conventi summovendus est: nam stipulatorem id egisse, ne heres eius peteret, palam est, quemadmodum is, qui usque in kalendas dari stipulatur, potest quidem etiam post kalendas petere, sed exceptione pacti summovetur. nam et heres eius, cui servitus praedii ita concessa est, ut, quoad viveret, ius eundi haberet, pacti conventi exceptione submovebitur.*

²⁴ Dig. 8.1.7 Ulp. lib. 13 ad l. iul. et pap.: *Ius cloacae mittendae servitus est.*

²⁵ Paulus – žil na přelomu II. a III. stol. po Kr. Viz M. Bartošek, *Encyklopedie římského práva*, Praha, 1981, str. 340.

²⁶ Dig. 8.1.14.1 Paul. lib. 15 ad sab.: *Servitus itineris ad sepulchrum privati iuris manet et ideo remitti domino fundi servientis potest: et adquiri etiam post religionem sepulchri haec servitus potest.*

servitus aquae ducendae vel hauriendae.²⁸ Je však také možno si povšimnout, že některé ze služebností se s pojmem ius spájejí častěji, či snad někdy i výlučně a jiné naopak, jako příklad může sloužit již výše zmíněné ius eundi. Nelze to říci bezvýjimečně, ale větší tendenci spájet se s termínem ius mají služebnosti starší.

Termín servitus je však stižen ještě jednou zcela fundamentální změnou svého obsahu, a tato takměř notoricky známá změna spočívá v rozšíření pojmu servitus i na další práva, která se tímto stávají tzv. servitutes personarum.²⁹ V daném případě však již žádná varianta ve smyslu iura personarum nevzniká a jedná se skutečně o charakteristiku náležející pouze pojmu servitus. Důvody, motivy, ale i případné hodnocení takového rozšíření pojmu servitus pak, ač jsou thematem nesmírně zajímavým a přínosným, nemohou však být zkoumány na tomto místě. V případech však jednotlivých osobních práv k cizí věci se ve fragmentech termín ius vyskytuje poměrně nezřídka. Ve vztahu k ius utendi kupříkladu v textech Gaiových,³⁰ Ulpianových,³¹ Paulových,³² ale také Iulianových.³³ Jak je vidno, užití

²⁷ Dig. 8.2.20.3 Paul. lib. 15 ad sab.: Si servitus stillicidii imposita sit, non licet domino servientis areae ibi aedificare, ubi cassitare coepisset stillicidium.

²⁸ Dig. 8.3.9 Paul. lib. 1 sent.: Servitus aquae ducendae vel hauriendae nisi ex capite vel ex fonte constitui non potest: hodie tamen ex quocumque loco constitui solet.

²⁹ Dig. 8.1.1 Marcian. lib. 3 reg.: Servitutes aut personarum sunt, ut usus et usus fructus, aut rerum, ut servitutes rusticorum praediorum et urbanorum.

³⁰ Dig. 1.8.1.1 Gai. lib. 2 inst.: Quaedam praeterea res corporales sunt, quaedam incorporales. corporales hae sunt, quae tangi possunt, veluti fundus homo vestis aurum argentum et denique aliae res innumerabiles: incorporales sunt, quae tangi non possunt, qualia sunt ea, quae in iure consistunt, sicut hereditas, usus fructus, obligationes quoquo modo contractae. nec ad rem pertinet, quod in hereditate res corporales continentur: nam et fructus, qui ex fundo percipiuntur, corporales sunt, et id quod ex aliqua obligatione nobis debetur plerumque corporale est, veluti fundus homo pecunia: nam ipsum ius successionis et ipsum ius utendi fruendi et ipsum ius obligationis incorporale est. eodem numero sunt et iura praediorum urbanorum et rusticorum, quae etiam servitutes vocantur. A také Dig. 20.4.11.3 Gai. lib. S. de form. hypoth.: Si de futura re convenerit, ut hypothecae sit, sicuti est de partu, hoc quaeritur, an ancilla conventionis tempore in bonis fuit debitoris: et in fructibus, si convenit ut sint pignori, aequae quaeritur, an fundus vel ius utendi fruendi conventionis tempore fuerit debitoris. Či konečně Dig. 41.1.10.5 Gai. lib. 2 inst.: Sed bonae fidei possessor cum usuceperit servum, quia eo modo dominus fit, ex omnibus causis per eum sibi adquirere potest: usufructuarius vero usucapere servum non potest, primum quia non possidet, sed habet ius utendi fruendi, deinde quoniam scit servum alienum esse.

³¹ Dig. 7.6.5pr. Ulp. lib. 17 ad ed.: Uti frui ius sibi esse solus potest intendere, qui habet usum fructum, dominus autem fundi non potest, quia qui habet proprietatem, utendi fruendi ius separatum non habet: nec enim potest ei suus fundus servire: de suo enim, non de alieno iure quemque agere oportet. quamquam enim actio negativa domino competat adversus fructuarium,

termínu *ius* se nevztahuje pouze na ony autory starší, jako tomu bylo výše, ale týká se i autorů novějších, tedy kupříkladu Paula či Ulpiana. Tato skutečnost je však navýše logická, neboť v době jejich tvorby neexistovala ještě kategorie *servitutes personarum*, použití termínu *servitus* by tedy bylo zcela nemyslitelné. V tomto případě pojmenování *ius* je vcelku pochopitelné a v daném oboru se chová zcela odlišně od služebností původních, tedy pozemkových.

Na dvojici termínů *iura* (*praediorum*) proti *servitutes* pak lze také pohlížet jako na dva různé úhly vnímání téže skutečnosti. V případě prvním je na služebnost nahlíženo z posice strany oprávněné, tedy s posice osoby, která má *ius* na cizí věc – pozemek působit. Proti tomu stojí pak strana povinná, tedy především služebný pozemek, jehož vlastník je určitým způsobem obmezen a povinen. Ten pak bude mít mnohem menší tendenci daný vztah označovat za *ius*, je-li tím, kdo je k *servire* povinen. Vznik paralelní existence dvou pojmenování věcných práv pak může vzcházet právě z tohoto podhoubí pro věcná práva velice nezvykle silné relativnosti (ve smyslu opaku a absolutním právům) služebností.

Na základě textů Digest justiniánských pak lze spíše vytušit snad, než vyčíst i jistý drobný rozdíl v používání obou pojmů či v jeho četnosti. Zatímco termín *ius* se pro služebnosti používá spíše ve smyslu konkrétních oprávnění a konkrétní služebnosti, termín *servitus* je používán spíše jako obecný pojem. Nelze však této skutečnosti přikládat většího významu. Za pozornost v tomto smyslu pak také stojí, že i v mnoha dnešních jazycích je možno pro služebnosti užít zcela analogických dvojic pojmů, jako tomu bylo v případě latiny a práva římského. Navíc je možné v některých jazycích si představit v

magis tamen de suo iure agere videtur quam alieno, cum invito se negat ius esse utendi fructuario vel sibi ius esse prohibendi. quod si forte qui agit dominus proprietatis non sit, quamvis fructuarius ius utendi non habet, vincet tamen iure, quo possessores sunt potiores, licet nullum ius habeant. A také Dig. 13.6.1.1 Ulp. lib. 28 ad ed.: Huius edicti interpretatio non est difficilis. unum solummodo notandum, quod qui edictum concepit commodati fecit mentionem, cum paconius utendi fecit mentionem. inter commodatum autem et utendum datum labeo quidem ait tantum interesse, quantum inter genus et speciem: commodari enim rem mobilem, non etiam soli, utendam dari etiam soli. sed ut apparet, proprie commodata res dicitur et quae soli est, idque et cassius existimat. vivianus amplius etiam habitationem commodari posse ait.

³² Dig. 18.6.8.2 Paul. lib. 33 ad ed.: *Cum usum fructum mihi vendis, interest, utrum ius utendi fruendi, quod solum tuum sit, vendas, an vero in ipsum corpus, quod tuum sit, usum fructum mihi vendas: nam priore casu etiamsi statim morieris, nihil mihi heres tuus debebit, heredi autem meo debebitur, si tu vivis: posteriore casu heredi meo nihil debebitur, heres tuus debebit.*

³³ Dig. 43.20.5.1 Iul. lib. 4 ex minic.: *Inter duos, qui eodem rivo aquam certis horis separatim ducebant, convenit, ut permutatis inter se temporibus aqua uterentur: quaero, cum amplius tempore servitutibus praefinito ita duxissent, ut neuter eorum suo tempore usus esset, num ius utendi amisissent. negavit amisisse.*

běžné mluvě označení daného práva i bez výslovného zmínění termínu analogického k ius či k servitus, tedy je možno užít i sousloví, že kdo má “cestu přes cizí pozemek”. Však i v jazyce českém můžeme být mnohdy postaveni před stejnou otázku – služebnost, či právo cesty.

Ze všeho výše uvedeného vyplývá především ta skutečnost, že tímto textem bylo vstoupeno do řeky, avšak bylo zjištěno, že je řekou velice hlubokou a tato hloubka byla vlastně i objektem tohoto textu. Obou termínů se skutečně používá vedle sebe, přičemž nelze v současné chvíli konstatovat zcela jednoznačné metody a důvody použití toho, či naopak onoho termínu, ani hodnověrné tendence ve způsobu užívání obou termínů. Byly výše nastíněny některé možnosti uvažování, možnosti, kde lze hledat důvody po dvojím pojmenování, jeho funkci, jeho užívání, ale jednalo se skutečně pouze o určité náznaky reprezentované především příkladmo. Zde, kde by tedy měl být závěr, něco jemu podobného bez dalšího být nemůže. Výše uvedené otázky, kterých tento text položil mnohem více, nežli by na jaké odpověděl, tedy jsou nutnou výzvou k další práci, především k mnohem důkladnějšímu rozboru a k důkladnější analýze fragmentů Digest justinianských, ale i dalších pramenů, které mohou poskytnout nedocenitelné informace pro poznání vývoje římského právního myšlení a latinské právní terminologie.

Contact – email
sejdl.j@gmail.com